

(45-6484)
ՅԵԵԵ

Ա Տ
Բ Ա
Տ Մ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

Ի՞նչ է ՕՐԱԳԻՐԸ,

Ո՞վ է ԿԱՐԳԱՅՈՂԸ, Ո՞վ ՀԱՍԿԸՑՈՂԸ

Ո

րդին. Շնորհաւոր նոր տարի,
հայրիկ, ձեռքդ համբուրեմ:
Հայրն. Ամէն տարի բարով հաս-
նիս, որդեակ. — Առ քեզ կա-
ղանդչէք այս տարուան օրա-
գրին առջի ամսաթիւերէն, որ այժմ
ձեռքս հասաւ. գիտեմ որ սա ու-
րիշ ամէն ընծաներէն աւելի սիրելի
է քեզի:

Ո. Այնպէս է, հայր, վասն զի օրագիր
կարգաւ շատ կսիրեմ:

Հ. Օրագիրն ի՞նչ եղածը լաւ հասկըցեր ես.

Ո. Օրագիրը՝ խրատական, ուսումնական,
քաղաքական, եւ ուրիշ տեսակ տեսակ հար-
կաւոր տեղեկութիւններ տուող գրուածք է:

եւ աղգային օրագրաց վրայ շատ անգամ
խօսակցութիւն կլինի մեր ուսումնարանի
ձեմարանին մէջ:

Հ. Շատ բարի: Բայց ըսէ տեսեմ, ինչո՞ւ
համար Օրագիր կըսուին այս տեսակ գրուածք-
ները:

Ո. Անոր համար որ ծաղկեալ աղգերու մէջ
այսպիսի գրուածներուն շատը ստեղծ օր
կել-
նեն, եւ այն՝ հաղարաւոր ու բիւրաւոր օրի-
նակ. եւ ամէն մարդ կառնու կկարգայ՝ կը-
սեն, որ իմանայ թէ նախընթաց օրը կամ
այն օրերը ի՞նչ նոր նոր գիտութեան եղեր
են աշխարհիս զանազան կողմերը, ի՞նչ գիւ-
տեր եղեր են, ի՞նչ գրքեր հրատարակուեր
են, եւ այլն:

Հ. Միթէ մեր ազգին մէջ ալ չկայ ամէն օր տպուող օրագիր:

Ո. Ոչ, մեր ազգին մէջ մինչեւ ցայժմ չէ եղած. գուցէ այսուհետեւ լինի՝ եթէ ընթերցասէրք բազմանան, ինչպէս որ յուսալի է: Մեր ազգին օրագիրներէն ոմանք շարաթիւ մէկ անգամ կեննեն, ոմանք 15 օրը մէկ անգամ, եւ ոմանք ամիսը մէկ անգամ:

Հ. Մեր օրագիր շարագրողները ինչ տեսակ մարդիկ են. ինչ լսեր ես անոնց վրայ:

Ո. Այսքանը գիտեմ որ ընդհանրապէս ազգին յառաջագիմութեանը փափաքող եւ աշխատող մարդիկ՝ թէ եկեղեցական եւ թէ աշխարհական:

Հ. Արդեօք մեծ շահ կամ վաստակ մը ունին օրագիր հրատարակողները:

Ո. Կրտսէն թէ ուրիշ ծաղկեալ ազգաց մէջ յիրաւի մեծ վաստակի դուռ է օրագիր հրատարակելը. այնպէս որ տարին մինչեւ 100 հազար բուպլիէն աւելի մաքուր շահ բերող օրագիրներ ունին եղեր Անգղիացիք եւ Գաղղիացիք: Բայց մեր ազգին մէջ մինչեւ ցայժմ սակաւ են այն օրագիրներն որ իրենց տարեկան ծախքը հանեն, ուստի եւ շատը կարճ կեանք մը կունենան:

Հ. Ի՞նչ կարծես, ինչ է ատոր պատճառը:

Ո. Ստոյգը չեմ գիտեր. բայց կրտսէմ որ պատճառն է օրագիր առնողներուն սակաւ լինելը: Ինչպէս որ խանութ մը յաճախորդ (միւշքերի) չունեցածին պատճառաւ կփակուի, այնպէս եւ օրագիրը բաժանորդ որ չունենայ՝ հարկ է որ դադարի կրտսէն:

Հ. Իրաւ է, եւ ես կը արմանամ թէ մեր ազգին մէջ ինչո՞ւ այսքան սակաւ են օրագիր առնողները:

Ո. Պատճառը յայտնի է, հայր. նախ՝ կարգալ գիտցողները սակաւ են. երկրորդ՝ կարգալ սիրողները սակաւ, եւ երրորդ՝ օրագիր կարգալուն օգուտը գիտցողները աւելի եւս սակաւ:

Հ. Կարգալ չգիտցողը՝ ուրիշին կարգալ տայ ու ինքը մտիկ ընէ՝ միթէ չըլինիր: Ես քանի հոգի կճանչնամ որ կարգալ ալ գիտեն, ու դարձեալ ուրիշի կարգալ կուտան.

Ո. Շատ ալ լաւ կընեն. բայց ատոր համար հարկաւոր է ուսումնասիրութիւն, եւ օրագիր կարգալուն օգուտները հասկընալ:

Հ. Տեսնեմ՝ դուն հասկըցեր ես, որդեակ. որո՞նք են օրագիր կարգալուն օգուտները:

Ո. Առաջինը այս՝ որ օրագիր կարգացողը թէ ազգային եւ թէ օտար խելք սովորելու գիպուածներուն տեղեկութիւն կունենայ, եւ իրեն քաղաքը կամ գեղը հանգիստ կեցած ու իւր գործոցը զբաղած ժամանակն եւս՝ աշխարհիս ամէն կողմը ինչ մեծամեծ գիպուածներ ու գործողութուններ որ պատահին՝ կիմանայ, եւ անոնցմէ խելք կսովորի: Մեր վարժապետներէն մէկը կրտսէր անցեալ օրը թէ օրագիր չկարգացողը նման է կոյր մարդու, որ իւր տանը մէկ անկիւնը նստած՝ չտեսներ թէ իւր չորս բոլորը ինչեր կանցնին. իսկ օրագիր կարգացողը գտնէ իրեն հարկաւոր եւ օգտակար եղած բաները կրտեսնէ ու կհասկընայ:

Հ. Յաւալին այս է որ ամէն օրագիր կարգացող ալ չհասկընար իւր կարգացածը. մանաւանդ մեր ազգին մէջ. ուստի գրաբառ է, մութ է ըսելով՝ մէկգի կգնէ, կամ ամենեւին չառնուր:

Ո. Մեր ազգին պէս յետամնաց ազգի մը մէջ պէտք է շատ գտնուին այնպիսի մարդիկ որ թէպէտ երբեմն օրագիր կարգան, կամ ուրիշի կարգացածը լսեն՝ չեն հասկընար, Վասն զի սովորաբար օրագրաց լեզուն աւելի մաքուր է քան թէ իւրաքանչիւր հայ ժողովրդոց տեղական լեզուն. բաց յայնմանէ՝ օրագրի մը մէջ շատ տեսակ նիւթերու վրայ խօսք լինելով, զարմանք չէ որ ոմանք այն ամենայն նիւթոց վրայ եղած խօսքերը համարձակ չհասկընան, որովհետեւ իրենք այն ուսմունքները դաս չեն առած:

Հ. Աղէկ չէր լիներ որ ամէն քաղաք կամ գաւառ իրեն համար զատ օրագիր մը ունենար՝ իւր սովորական լեզուովը. զոր օրինակ Խրիմցին ու Նախիջեւանցին՝ Խրիմու լեզուով. Աթաերխանցին ու Երեւանցին՝ Երեւանի լեզուով, Թիֆլիզցին՝ Թիֆլիզու լեզուով, Պօստեցին՝ Պօլսոյ լեզուով, Վանեցին՝ Վանի լեզուով, եւ այլն:

Ո. Իրաւ կրտսէս, հայր. բայց այս դժուարութիւնը կայ որ մեր ազգին այժմու գիրք եւ օրագիր շարագրողները կաշխատին որ

աշխարհաբառ լեզուն մաքրեն, օտար լեզուաց խօսքերը մէջէն դուրս ձգեն, եւ այնպիսի լեզու մը ընեն որ ամէն տեղի Հայերն ալ հասկընան եւ ախորժին. ուստի կ'վախնան որ եթէ տեղական աշխարհաբառները գիր անցըին, մաքուր աշխարհաբառին վնաս կ'լինի:

Հ. Այդ անոր կնիմանի որ ոմանք գրած են իրենց միտքը թէ աշխարհաբառին ծաղկիլը գրաբառին վնաս է. մինչդեռ յայտնի է որ մաքուր աշխարհաբառին ծաղկելովը գրաբառըն ալ աւելի դիւրաւ կ'հասկընցուի: Ուրեմն կարելի է որ գաւառական աշխարհաբառներն եւս՝ գոնէ առ հարկի՝ դործածուելով, հետ ղհետէ մաքրուին ու անդգալի կերպով մաքուր աշխարհաբառին հետ միանան ատենով: Ես ուրիշ բան մըն ալ կըսեմ. արդեօք կարելի չէ այնպէս ընել որ սովորական մեծ օրագիրները դարձեալ մաքուր աշխարհաբառ լեզուով գրուին, որովհետեւ ամէն տե-

ղի Հայերուն համար են. եւ միայն մասնաւոր փոքրիկ օրագիրները ամէն գաւառի տեղական լեզուովը շարագրուին որ ամէն մարդ ալ հասկընայ:

Ո. Իրաւ, հայր, այդ շատ լաւ բան կ'լինէր. այն ատենը մէկը չէր կրնար ըսել թէ այս օրագիրը ես չեմ հասկընար:

Հ. Մէկ օգուտն ալ այս է որ այնպիսի տեղական օրագիր մը կարգալով՝ կարգացողին գրավարժութիւնը կըացուի. գրավարժութիւնը բացուելով՝ ուսումնասիրութիւնն ալ կ'վառի. եւ երբ ուսումնասիրութիւնը վառի, մեծ օրագիրներն եւս կարգալու եւ հասկընալու սէր կ'ձգէ. ուստի եւ այն տեղական լեզուներով գրուած փոքր օրագիրները կարծեմ թէ ոչ միայն արգելք չեն, այլ եւ պատճառ կ'լինին մաքուր աշխարհաբառին ծաղկելուն, եւ մեծ օրագրաց աւելի սիրով ու շատ կարգացուելուն:

ԶՐՈՒՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱՊԱՀԱՐՄԱՆՅ ՎՐԱՅ.

Աշակերտ. Նախապաշարումն ինչ է.

Դաս. Նախապաշարում կըսուի այն ծուռ կարծիքն որ մարդ առանց քննելու կընդունի իբրեւ ուղիղ եւ ճշմարիտ բան, եւ ըստ այնմ կ'խօսի եւ կ'գործէ. ուստի աւելի շատ նախապաշարմունք ունեցողները ռամիկներն ու տգէտներն են, որ իրենց լրսածը քննելու կարողութիւն կամ միջոց չունին:

Աշ. Ինչո՞ւ համար ռամիկներն աւելի նախապաշարմունք կ'ունենան քան թէ գիտունները.

Դաս. Վասն զի ռամիկ մարդը իւր ամէն լսածներն ալ հաւատարապէս ճշմարտութեան տեղ կ'դնէ. ինչպէս որ հաւատոյ մեծամեծ ճշմարտութիւններն առանց քննելու կընդունին, այսպէս ալ ո՞ր եւ իցէ պառաւին պատմած նախապաշարման շուտ մը կ'հաւատայ առանց տարակուսելու. եւ զարմանք չէ որ երբեմն աւելի կ'յամառի ունեցած մէկ ծուռ կարծիքը հաստատելու իբրեւ ճշմարտութիւն, քան թէ հաւատոյ մէկ մասը: Ինչ նախապաշարմունք չկան ամէն տեղ եւ ամէն ազգաց մէջ ամէն բանի վրայ, երկնքի աստղերէն սկսած՝ մինչեւ երկրիս ամենամանր կենդանիներուն վրայ, օրերու ամիսներու վրայ, օգի փոփոխութեանց վրայ,

մարմնոյ շարժմանց վրայ, յաջողութեան ու ձախողութեան վրայ, ո՞ր մէկն ըսեմ: Ծաղրական սովորութիւն մը չկայ՝ որ նախապաշարմամբ ճշմարտութեան տեղ չգրուի այս կամ այն ժողովրդոց մէջ:

Աշ. Գիտուն մարդիկ եւս նախապաշարմունք չեն ունենար երբեմն.

Դաս. Կունենան՝ խիստ շատ անգամ, բայց նոցա նախապաշարմունքը այնքան թանձր կարծիքներու վրայ մոլորութիւններ չեն. նոցա շատին նախապաշարմունքը այս է որ երբեմն հաստատուն ճշմարտութեանց եւս հաւատալ չեն ուզեր: Օրինակի համար, թէ որ հասարակ ժողովուրդը մեծամեծ ազգեցութիւններ կընծայէ լուսնին ու օրացույցին կամ էֆիմէրտեսին մէջ գրուած օգի փոփոխութիւններուն բոլոր սրտով կ'հաւատայ, գիտունը այն փոփոխութեանց ամենեւին չհաւատար, որ նոյնպէս նախապաշարում է. վասն զի միտքը գրած է թէ լուսնը երկրիս վրայ ամենեւին ազգեցութիւն չունի:

Աշ. Նախապաշարմունքէ ազատ մնալուն ճարը ո՞րն է.

Դաս. Առաջին ճարը այս է որ նախ հաւատոյ ճշմարտութիւնները, գոնէ գլխաւորները, ամէն մարդ տեղնիտեղը գիտնայ, եւ անոնց վրայ չտարակուսի, որովհետեւ Աս.